

RECUPERARE ISTORIOGRAFICĂ POSTDECEMBRISTĂ: PREOTUL GRECO-CATOLIC ȘI ISTORICUL ZENOVIE PÂCLIȘANU (1886-1957)*

Iacob Mârza

In memoriam Pompiliu Teodor

Stringenta problemă a recuperării istoriografice în România postdecembristă înregistrează, în anii din urmă, câteva notabile realizări nu numai prin trasarea unor posibile coordonate ale viitoarelor investigații¹, vis-à-vis de anumite reșezări instituționale, aspecte noi și vechi în abordarea istoriei realitate, congruența dintre domeniile cercetării „sensibile” înainte de 1989 și abordarea lor în perioada de tranziție, rețeaua periodicelor de profil în ultimul deceniu și jumătate, ci și – în mod concret – datorită multor noutăți istoriografice înregistrate la scară națională². Istoriografia asupra bisericilor din România – De data aceasta ne referim, preferențial, la Biserica Greco-Catolică! – dovedește, pentru această perioadă, o adevărată „explozie editorială”, datorită numărului ridicat al contribuțiilor, multe importante din perspectiva profesionalismului discursului istoric, poate și datorită faptului că o bună parte din autori s-a recrutat de data aceasta din rândul laicilor, mai ales a universitarilor.

Profilul actualului discurs asupra trecutului Bisericii Greco-Catolice poartă, mai ales în anii imediat următori evenimentelor din decembrie 1989, tarele multiplei presiuni la care a fost supusă instituția, după desființarea samavolnică în anul 1948 de către autoritățile comuniste. Însă, patimile au lăsat, treptat, locul abordării academice, echilibrate și raționale, ilustrată în speță de istoriografia transilvăneană, în centre universitare transilvănene precum Cluj, Alba Iulia, Oradea, Timișoara ș.a. *Spiritus rector* al acestor abordări a fost, indiscutabil, regretatul Profesor Pompiliu Teodor (multe dintre abordări fiind posibile grație școlilor doctorale), secondat de istoricul Nicolae Bocșan. Din acest punct de vedere s-au impus multiple reconstituiri istoriografice ale

* Comunicare susținută, în limba franceză, la *1 Colloquio italo-romeno degli storici modernisti – Bilancio e prospettive di ricerca nella recente storiografia italiana e romena dell'eta moderna* –, București, Istituto Italiano di Cultura „Vito Grasso”, 20 martie 2009.

¹ Cf., selectiv: Al. Zub, *Discurs istoric și tranziție. În căutarea unei paradigme*, Iași, Institutul European, 1998; Idem, *Clio sub semnul interogației. Idei, sugestii, figuri*, Iași, Polirom, 2006; Ovidiu Pecican, *Poarta leilor. Istoriografia tânără din Transilvania (1990-2005)*, I-II, Cluj-Napoca, Grinta, 2005-2006; Gabriel Moisa, *Direcții și tendințe în istoriografia românească 1989-2006*, Oradea, Editura Universității, 2007.

² *Bibliografia Istorică a României*, 1989-1994, 1994-1999, 1999-2004, 2004-2006, VIII-XI, București, Cluj-Napoca, Editura Academiei, 1996-2007, passim (Secțiunea *Biserică și religie*).

Bisericii Greco-Catolice³ (de la aspecte instituționale la cele doctrinale), concretizate prin câteva articole, comunicări, studii și nu puține cărți (unele, la origini, apreciate teze de doctorat), ori prin ample programe de cercetare, naționale și internaționale. Ne gândim, acum și aici, la acela inițiat și desfășurat în urma colaborării dintre Fundația „Pro Oriente”, Universitatea din Viena (Facultatea de Teologie Catolică) și Catedra de Istorie de la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia (Facultatea de Istorie și Filologie), referitor la *Unirea religioasă a unei părți a românilor ardeleni cu Biserica Romei*⁴.

Miza științifică a efortului de recuperare științifică, pornind de la exemplul oferit de viața, activitatea și opera preotului greco-catolic, istoricului, funcționarului superior și diplomatului Zenovie Pâclișanu (1886-1957), ne îndreaptă – firesc, dacă nu automat – spre unele informații curriculare. Aceasta cu atât mai mult cu cât împărtășim opinia potrivit căreia tentativa de recuperare a trecutului îndepărtat ori apropiat impune investigarea unor realități⁵, care au generat un discurs istoric. Până la un punct al cercetării, investigarea istoriei realitate ilustrată, în acest stadiu, de viața, activitatea și opera lui Zenovie Pâclișanu, se conturează ca un discurs despre contemporaneitate⁶, istoricul reprezentând un model convingător al trecutului, pe care nu trebuie să-l inventăm ci doar să-l redescoperim.

Originar din familia unui agricultor român (satul Straja, județul Alba), tânărul Zenovie Pâclișanu urmează cursurile Liceului Romano-Catolic „Majláth Gusztáv” din Alba Iulia și ale Gimnaziului Greco-Catolic de la Blaj (1898-1906), perioadă în care va primi o solidă cultură generală de factură clasică. Bursier al Mitropoliei Române Unite din Blaj, la Budapesta, el va audia cursurile Facultății de Teologie Romano-Catolică, la Universitatea Ungară

³ Vezi contribuții semnate, între alții (în ordine alfabetică), de Mirela Andrei, Cristian Barta, Ioan Bota, Ovidiu Bozgan, Paul Brusanowski, I. Marius Bucur, Alexandru Buzalic, Iudita Călușer, Remus Câmpeanu, Anca Câmpian, Ion Cârja, Nicolae Chifăr, Ioan Chindriș, Ioan Ciocian, Eugen S. Cucerzan, Teodor Damșa, Ioan Dan, Daniela Deteșan, Ana Dumitran, Daniel Dumitran, Ciprian Ghișa, Ovidiu Ghitta, Gheorghe Gorun, Nicolae Gudea, Adela Herban, Viorel Ioniță, Ioan Vasile Leb, József Marton, Iacob Mărza, Blaga Mihoc, Greta Monica Miron, Ioan Mitrofan, Camil Mureșanu, Dorin Oancea, Clemente Plăianu, Ioan Ploscaru, Ovidiu H. Pop, Eugen Popa, Silvestru A. Prunduș, Alexandru Rațiu, Mihai Săsăujan, Ana Victoria Sima, Cornel Sigmirean, Laura Stanciu, Daniel Sularea, Ernst Chr. Suttner, Gábor Șipos, Marcel Știrban, Codruța Maria Știrban, Corina Teodor, Pompiliu Teodor, Cristian Vasile, Marionela Wolf. Cf. *Bibliografia Istorică a României*, VIII-XI, passim.

⁴ *AUA hist.*, 6/II, 2002, 218 p.; *ibidem*, 9/II, 2005, 168 p.; *ibidem*, 10/II, 2006, 165 p.; *ibidem*, 11/II, 2007, 268 p.

⁵ Al. Zub, *Discurs istoric și ego-istorie*. Discurs rostit la 27 ianuarie 2006. Cu răspunsul Academicianului Camil Mureșanu, București, Editura Academiei, 2006, p. 7 [Academia Română. Discursuri de recepție].

⁶ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Humanitas, 1997, passim.

Regală de Științe (1906-1910), după care își va finaliza studiile superioare la Facultatea de Teologie Catolică de la „Alma Mater Viennensis” (1910-1916). În calitate de membru al Institutului „ad S[anctum] Augustinum” va susține (4 decembrie 1916), sub îndrumarea Profesorului Cölestin Wolfsgruber, disertația *Relatio Rumenorum e terris coronae S[ancti] Stephani ad reformationem saec[ulis] XVI et XVII*, în baza căreia i se va acorda titlul de Doctor în Istoria Bisericii⁷.

Întors acasă, în Transilvania, Zenovie Pâclișanu va activa ca profesor la Academia Teologică Greco-Catolică din Blaj, în paralel fiind și bibliotecar la Biblioteca Arhidiecezană (1916-1919), pe care o va reorganiza după principii moderne. Membru activ în Redacția ziarului *Unirea*, continuă munca sistematică de documentare asupra istoriei românilor ardeleni în secolele XVII-XIX, el se dovedește un militant constant pentru Unirea Transilvaniei cu Regatul României Libere, onorând calitățile omului politic, care a crezut în virtuțile mișcării culturale din Transilvania în anii pregătitori Unirii. Este unul din secretarii Consiliului Național Român de la Blaj și se va număra printre delegații orașului, care au participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918. Ales printre cei 18 membri în Marele Sfat Național Român reprezentând Comitatul Alba Inferioară, ca urmare a recunoașterii intensei activități cultural-politice înainte de Unire, Consiliul Dirigent îl numește, pe Zenovie Pâclișanu, la 1 aprilie 1920, Director în Cluj, la Direcția Arhivelor Statului pentru Transilvania. Este ales, la 5 iunie 1919, datorită activității în câmpul cercetării istoriei naționale, la propunerea istoricului Nicolae Iorga, membru corespondent al Academiei Române – Secțiunea Istorică⁸.

La sfârșitul deceniului 2 al secolului al XX-lea debutează activitatea de funcționar superior a lui Zenovie Pâclișanu, după ce este decepționat de insuccesul în viața politică a țării. Se va muta la București, Capitala României Reîntregite, unde va îndeplini importante funcții la câteva direcții din Ministerul Cultelor și Artelor, implicându-se în normalizarea și soluționarea unor probleme religioase și politice ale Bisericii (de pildă, stabilirea de relații europene cu Vaticanul, prin încheierea Concordatului, finalizat în 10 mai 1917 și ratificat în februarie 1919), în Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, la Ministerul Propagandei Naționale, în Ministerul Afacerilor Externe (membru, din 5 februarie 1945, în Comisiunea pentru studiul materialului și pregătirea

⁷ Anton Moisin, „Prof. Pr. Zenovie Pâclișanu – martir român unit”, în *Familia*, Oradea, 28, 2 (1992); Iacob Mârza, *Discurs istoric contemporan: Zenovie Pâclișanu (1886-1957)*, ms. Cf. și idem, „... a întărit cu fapta ceea ce a scris ...”, în *Astra*, Brașov, 5(20) (mai 2000), p. 37-40.

⁸ Iacob Mârza, *Discurs istoric contemporan: Zenovie Pâclișanu (1886-1957)*, ms.

documentelor în vederea Conferinței de Pace de la Paris, în condițiile dificile ale României postbelice)⁹.

Considerat indezirabil de către regimul comunist, Zenovie Pâclișanu va fi îndepărtat din Ministerul Afacerilor Statului, prin pensionare (11 iulie 1947). Într-o epocă apăsătoare pentru un demnitar cu orientarea sa politică și religioasă, Zenovie Pâclișanu se dedică documentării asupra istoriei culturii și Bisericii Române Unite din Transilvania secolului Luminilor, în vederea alcătuirii așteptatei sinteze. Arestat de mai multe ori, nu atât pentru discursul istoric prestat, cât din cauza activității naționale și politice (membru al Partidului Național Român) și, firește, fiindcă a fost preot și a dovedit fidelitate față de Biserica Română Unită (după interzicerea instituției în toamna anului 1948), în deceniile 5-6 ale secolului trecut, preotul greco-catolic, istoricul și demnitarul Zenovie Pâclișanu este condamnat la 12 ani de temniță, pentru „crimă de înaltă trădare”. Moare, în închisoare, la 31 octombrie 1957 (în vârstă de 71 de ani)¹⁰.

Moștenirea culturală, rămasă de pe urma activității documentare și științifice a istoricului Zenovie Pâclișanu, este vastă și variată, și se compune din multe cărți, articole, comunicări, studii, note etc. Discursul abordează diferite etape și momente din istoria națională a românilor ardeleni în evul mediu, epoca modernă și contemporană. Din perspectiva redacției, a problematicei și a finalității științifico-politice, respectiv a subtextului, la nivelul unor cercetări speciale dar și încercări de sinteză, discursul său se circumscrie evoluției complexe, europene și organice a istoriografiei în România interbelică, în lumina noului spirit critic și al unui „localism creator”, fără să scăpăm din vedere ductul istoriografic postbelic marcat de ideologia comunistă din deceniile 5-6. Multe din investigații au răspuns, pe de o parte, după cum s-a constatat deja în istoriografie, unor comandamente naționale, politice și diplomatice, Zenovie Pâclișanu fiind implicat, din poziția înaltului funcționar democratic, în soluționarea lor¹¹, iar pe de altă parte ele au dat câștig de cauză paradigmei lui N. Iorga. Căci acesta nota, la un moment dat, „[...] fiecare loc de pământ are povestea lui, dar trebuie să tragi bine cu urechea ca s-o auzi și trebuie și un dram de iubire ca s-o înțelege”¹².

Prima etapă a discursului istoric semnat de Zenovie Pâclișanu, alcătuită din cercetări și investigații asupra istoriei feudale, moderne și contemporane în spiritul istoriografiei critice, debutează în primii ani ai deceniului I și se încheie la sfârșitul deceniului 2 al secolului trecut. Rezultatele cercetărilor, publicate

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

¹² N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, II. *Lupta*, Chișinău, Universitas, 1991, p. 52.

îndeosebi în revistele blăjene *Unirea și Cultura creștină*, pledează pentru o provocatoare istorie cunoaștere și vizau aspecte din istoria bisericească și politică a românilor ardeleni în secolele XVII-XVIII. Totodată, nu ometem cartea de 60 pagini, *Biserica și românismul. Studiu istoric*, Cluj, „Carmen”, 1910 (fiind o ilustrare istoriografică a binomului *Biserica – Românism*)¹³.

A doua etapă a discursului istoric, fixată pentru deceniile 3-4 și marcată de alegerea istoricului printre membrii corespondenți ai Academiei Române (1919), corespunde unui proces de potențare și diversificare a scrisului, prin apariția rezultatelor unor cercetări fundamentale și remarcabile asupra veacului Luminilor la românii din Transilvania, care nu și-au pierdut nici astăzi utilitatea documentară. Au fost editate sub egida Academiei Române, la București, la cunoscuta editură „Cultura națională”, între 1923-1924, sub titlurile *Luptele politice ale Românilor ardeleni din anii 1790-1792. Studiu istoric cu anexe documentare*, 113 p.; *Correspondența din exil a episcopului Inochentie Micu Klein, 1746-1768*, 160 p. Valorificarea rezultatelor investigațiilor a beneficiat de texte tipărite în prestigioase publicații, precum *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, *Convorbiri literare*, *Revista arhivelor*, *Transilvania*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Adevărul Literar și Artistic*, *Cultura creștină*, *Societatea de Mâine*, *Neamul Românesc* ș.a. Este epoca în care apare o singură carte, *Istoria creștinismului antic*, Oradea, A. Sonnenfeld, 1937, 361 p.¹⁴.

A treia perioadă a discursului istoric, fixată pentru deceniile 5-6 ale secolului al XX-lea, include surprinzătoare itinerarii istoriografice, ilustrate de colaborările substanțiale ale lui Zenovie Pâclișanu la *Revista de Filologie Romanică*, *Revista Istorică*, *Revue de Transylvanie*, *Siebenbürgen* și, îndeosebi, *Revista Istorică Română*. Mai mult decât atât, perioada este marcată și de câteva atitudini culturale și politice, energice și demne, ale istoricului asupra unor produse ale istoriografiei ungare, în care era vizată, frecvent, și istoria românilor, pe firul unor identități și strategii. O parte din lucrări, integrabilă literaturii antirevizioniste din România interbelică (în care s-au implicat numeroși oameni de cultură și știință), prin care a răspuns denigratorilor poporului român și ai istoriei sale, chemând la rațiune și la respectarea adevărului istoric, în spiritul unei deontologii europene, ilustrează sintagma *historia militans*, fiind tipărită la editură bucureșteană „Dacia”¹⁵. Tot în această perioadă, Zenovie Pâclișanu a încheiat redactarea impresionantei sinteze *Istoria Bisericii Române Unite*, cu o tulburătoare profesiune de credință, *Către cititori* (București, 8 octombrie 1949). Este una din cărțile de referință asupra evoluției instituționale a Bisericii

¹³ Mârza, *Discurs istoric contemporan*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

Române Unite¹⁶, pentru care istoricul merită să fie reevaluat și repus în circulație, prin dicționarele, enciclopediile și lucrările de istoriografia românească de astăzi! Complexitatea efectivă a problematicii, dar și utilitatea documentar-științifică a demersului, concretizate în sinteză, ne permit să afirmăm că discursul lui Zenovie Pâclișanu constituie un indiscutabil reper în istoriografia Unirii religioase a unei părți a românilor ardeleni cu Biserica Romei (alături de contribuțiile unor istorici de talia lui Ioan Lupaș, Silviu Dragomir ș.a.)¹⁷.

La îndemâna câtorva coordonate și direcții de cercetare depistate în discursul românesc postdecembrist¹⁸, ne propunem să atragem atenția asupra mai multor rezultate ale efortului de recuperare istoriografică din opera sus-numitului slujitor al Zeiței Clio. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în perioada dictaturii comuniste, istoricul Zenovie Pâclișanu n-a fost cuprins, din motive politice și, desigur, de natură religioasă – El aparținea, ca preot, Bisericii Greco-Catolice, scoase în afara legii! –, nici măcar în instrumente de lucru primare¹⁹ tipărite (dicționare, enciclopedii ș.a.). Din acest unghi al investigației avem în vedere, la îndemâna cronologicului și al problematicii, câteva articole, comunicări, studii, note de lectură ș.a. Aici sunt abordate, pornind de la un anumit orizont istoriografic și din perspectiva unor necesare reevaluări științifice, aspecte din viața, activitatea și opera istoricului. Nu trecem cu vederea nici modalitatea de realizare a unor ediții după cărți ale fostului funcționar superior de la Ministerul Cultelor și Artelor.

Fără să poată fi atașat unui program unitar de cercetare, demersul istoricului clujean Ovidiu Ghitta a urmărit, la îndemâna unor perspective științifice coerente și critice²⁰, interesul justificat al lui Zenovie Pâclișanu asupra

¹⁶ Între 1975-1978, Monseniorul Dr. Flaviu Popan va publica, la Roma, partea întâia a sintezei. Cf. *Bună Vestire*, XI, 3-4, 1975, p. 21-94; XV, 1-2, 1976, p. 13-66; XV, 3-4, 1976, p. 11-46; XVI, 1-2, 1977, p. 25-74; XVI, 3-4, 1977, p. 5-115; XVIII, 1, 1978, p. 23-68. Partea a doua va fi tipărită de Monseniorul Dr. Dr. Octavian Bârlea, în Germania, la München. *Vezi Perspective*, XIV-XVI, 53-60, 1991-1993, p. 19-195. A se consulta, mai nou, Zenovie Pâclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*. Ediție îngrijită de Pr. Ioan Tîmbuș, Tg. Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2006, p. 8-9.

¹⁷ Vezi abordarea lui Remus Câmpeanu, din perspectiva trinomului *defensivă, polemică și aprofundare a surselor*, în *Biserica Română Unită între istorie și istoriografie*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 148-179.

¹⁸ Cf., fertile sugestii la Zub, *Discurs istoric și tranziție*, passim. Vezi și Nicolae Bocșan, Stelian Mândruț, „Istoria regională între anii 1990-2000. Cazul Transilvaniei și Banatului”, în Klaus Bochmann, Vasile Dumbravă (Hg.), *Das Regionale in der rumänischen Kultur*, Leipzig, Leipziger Universitätsverlag, 2005, p. 21-31.

¹⁹ *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

²⁰ „Contribuția lui Zenovie Pâclișanu la istoria Maramureșului”, în *Studia h.*, XXXV, 2 (1990), p. 91-96; Idem, „Între oglinzi paralele: Zenovie Pâclișanu”, în *Spiritualitate și cultură europeană*.

istoriei medievale a Maramureșului (atașat preocupărilor ample și permanente pentru istoria Bisericii române), și a insistat, cu rezultate concludente, asupra personalității complexe, dovedită de-a lungul existenței, de preotul greco-catolic, istoricul și funcționarul superior. În preocupările acestuia este decelată stăruința constantă asupra raporturilor românilor ardeleni cu Reforma pe parcursul secolelor XVI-XVII, de-a lungul unui necesar și rațional exercițiu istoriografic, care anticipa sinteză cu privire la Biserica Română Unită. De altfel, discursul istoricului a fost marcat, pe parcursul vieții, de *trinomul religie, națiune și stat*.

În efortul nostru de recuperare istoriografică postdecembristă a lui Zenovie Pâclișanu, care a debutat în ultimii ani ai secolului trecut, ne-am îndreptat insistențele asupra vieții, activității și discursului identitar al istoricului, al cărui subtext ar viza, în final, o lucrare monografică, fără să fie excluse – pe parcurs – unele valorificări editoriale ale câtorva cărți ori texte reprezentative pentru scrisul său istoric. Dacă inițial am explorat activitatea de bibliotecar, la Biblioteca Centrală Arhidiecezană din Blaj, în deceniul 2 al secolului al XX-lea, când a depus eforturi manageriale indiscutabile pentru reorganizarea colecției (de pildă, catalogul bibliotecii din 1918)²¹, respectiv anii formației școlare la gimnaziul din Blaj (pe baza valorificării câtorva informații din programele școlare ale instituției)²², când s-au pus bazele unei solide culturi generale de factură clasică, ulterior, am fost fascinați de opera istoricului Zenovie Pâclișanu, în speță de *Istoria Bisericii Române Unite*, din care am pus în circulație – într-o limbă străină! – unul din capitolele esențiale²³, fără să ocolim chestiunea izvoarelor documentare ori narrative²⁴ ș.a., pe care și-a bazat discursul autorul, respectiv unele raporturi ale românilor ardeleni cu Reforma în secolul al XVII-

Volum dedicat Profesorului Ladislau Gyémánt la împlinirea vârstei de 60 de ani, Cluj-Napoca, „Presa Universitară Clujeană”, 2007, p. 247-255.

²¹ Iacob Mârza, „Zenovie Pâclișanu, bibliotecar la Blaj (1916-1919)”, în *BC*, XX (1996), p. 122-129. Cf. și Idem, „Un bibliotecar arhidiecezan la Blaj”, în *Studia bibliologica valachica*, Târgoviște, I, 2000, p. 92-99.

²² Idem, „Formația școlară a istoricului Zenovie Pâclișanu (Perioada gimnaziului superior din Blaj, 1898-1906)”, în *Apulum*, XXXV (1998), p. 467-486.

²³ Idem, „Zenovie Pâclișanu – L’Histoire de l’Église Roumaine Uniate [XI. Organisation de l’Église Roumaine]”, în *Trans R*, VI, 3 (1997), p. 56-71.

²⁴ Idem, „Aspecte ale sursologiei în „Istoria Bisericii Române Unite” de Zenovie Pâclișanu”, în *300 de ani de la Unirea Bisericii Românești din Transilvania cu Biserica Romei. Actele Colocviului Internațional din 23-25 noiembrie 2000*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 297-305; Idem, „Aspects de la technique d’utilisation des sources dans „L’Histoire de l’Église Roumaine Uniate””, în *In honorem Gernot Nussbächer*. Volum îngrijit de Daniel Nazare, Ruzandra Nazare și Bogdan Florin Popovici, Brașov, Foton, 2004, p. 167-174. Cf. și Idem, „Biserică și viață religioasă la istoricul Zenovie Pâclișanu (1886-957)”, în *AUA hist.*, 7 (2003), p. 51-56.

lea²⁵. Ne-au atras atenția unele contribuții asupra veacului Luminilor la românii ardeleni, cum este aceea despre *Supplex Libellus Valachorum*²⁶, respectiv consistentele colaborări – în spirit critic –, în deceniul 5 al secolului trecut, la prestigioasa *Revistă Istorică Română* din București (care reprezenta orientarea istoriografică a școlii tinerilor cercetători români)²⁷. Participant activ, din partea Consiliului Național Român din Blaj, la Marea Adunare Națională din 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, istoricul se va referi, nu o dată, în texte încheiate din perspectivă istoriografică, asupra semnificației culturale, diplomatice și politice a evenimentelor care s-au încheiat cu Unirea Transilvaniei cu Regatul României Libere²⁸. În același timp, diplomatul nu va ocoli nici chestiuni de istorie contemporană a României, dacă avem în vedere argumentele susținute pe bază de documente în cauza României la Conferința de Pace de la Paris²⁹. N-am ocolit, în demersul de reevaluare istoriografică, nici ultima perioadă a existenței, respectiv anii petrecuți în închisoarea comunistă, tot la îndemâna unor izvoare documentare³⁰.

Discursul istoric postdecembrist, marcat de certe eforturi de reinterpretare și reevaluare a scrisului istoric interbelic, dar și al celui elaborat sub povara chingilor politicii comuniste³¹, conține și alte contribuții concretizate în articole, studii și comunicări, în care este valorificată, dintr-o anumită perspectivă istoriografică, moștenirea culturală rămasă de la Zenovie Pâclișanu. Doctoratul în Istoria Bisericii la *Alma Mater Viennensis* și, mai ales,

²⁵ Idem, „Zenovie Pâclișanu despre raporturile românilor cu calvinismul în veacul al XVII-lea: reevaluări istoriografice”, în *AUA hist.*, 9/II (2005), p. 119-124.

²⁶ Idem, „Din istoria *Supplex*-ului: cercetările lui Zenovie Pâclișanu”, în *AMP*, XX (1996), p. 321-328.

²⁷ Idem, „Zenovie Pâclișanu, colaborator la „Revista Istorică Română” (1943-1947)”, în *RI*, VII, 11-12 (1996), p. 327-334. A propoz de metoda de lucru, cf. Iacob Mârza, Fănică Niță, „Spirit critic în scrisul istoric al lui Zenovie Pâclișanu. Studiu de caz: „Cultura creștină”, 1912”, în *Centru și periferie. Lucrările Colocviului național*, Bistrița, 23-25 aprilie 2004. Coordonatori: Corneliu Gaiu, Horațiu Bodale, Cluj-Napoca, Accent, 2004, p. 299-306.

²⁸ Idem, „The Union of Alba Iulia. Was Not the Whim of a Moment”, în *Trans R*, X, 4 (2001), p. 81-91; Idem, „Unirea de la Alba Iulia n-a fost capriciul unei clipe”, în *Steaua*, Cluj-Napoca, LII, 7-8 (2001), p. 25-26; Idem, „Unirea Transilvaniei cu România în viziunea istoricului Zenovie Pâclișanu (Un text inedit din 1945)”, în *Societate și civilizație în Banatul istoric*. Volum îngrijit de: Camil Petresc, Timișoara, Mirton, 2003, p. 81-95.

²⁹ Idem, „Zenovie Pâclișanu și pledoaria pentru „Problema Transilvaniei” (1946)”, în *AUA hist.*, 11/I (2007), p. 388-414.

³⁰ Iacob Mârza, Claudiu Secașiu, „Destinul în detenție al preotului și istoricului Zenovie Pâclișanu (1949-1953, 1957). Două mărturii documentare”, în *Studia t.gr.cat.v.*, XLVI, 1 (2001), p. 189-195.

³¹ Interesante și utile considerații la Zub, *Discurs istoric și tranziție*; Idem, *Clio sub semnul interogației*, passim; Pecican, *Poarta leilor*, I-II, passim; Moisa, *Direcții și tendințe în istoriografia românească*, passim.

textul tezei de doctorat constituie un binevenit start în valorificarea conținutului provocatoarei lucrări de tinerețe a istoricului³². Dacă din unghiul de interpretare al istoricului literar ni se pare utilă evidențierea, chiar și parțială, a valențelor documentar-științifice a corespondenței lui Zenovie Pâclișanu³³, prin alte investigații n-au fost ocolite nici colaborările sale, concepute și documentate în spiritul istoriografiei critice, la prestigiosul periodic blăjean *Cultura creștină*,³⁴ câțiva ani grei din perioada detenției comuniste (1949-1953, 1957)³⁵, respectiv efortul politic și diplomatic depus în slujba României³⁶.

Moștenirea culturală datorată aceluiși istoric a fost recuperată, dintr-o anumită perspectivă istoriografică, și prin câteva valorificări editoriale, nu pe deplin reușite, dacă avem în vedere anumite principii științifice moderne. Avem în vedere, acum, textul unei interesante cercetări istorice, publicată inițial în deceniul 2 al secolului trecut, consacrată binomului *Biserica – Românism*³⁷, dar mai ales impresionanta sinteză *Istoria Bisericii Române Unite*, exemplară pentru efortul de istorie cunoaștere finalizat în deceniul 5 al secolului trecut. De fapt, este a treia ediție (după cele de la Roma și München), care valorifică, până la un punct, remarcabilul discurs interdisciplinar – datorat istoricului dar și preotului – asupra instituției naționale, reprezentată de Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, diseminat în cele peste 540 pagini ale volumului³⁸.

³² Vezi Andreea Mârza, „Teza de doctorat în Istorie a lui Zenovie Pâclișanu”, în *BCȘS*, 2 (2001), p. 211-227.

³³ Mircea Popa, „Cărturari blăjeni în corespondență cu Andrei Veress”, în *CCB*, II, 1 (1996), p. 111-119; Idem, „Din corespondența lui Zenovie Pâclișanu”, în *ibidem*, III, 1 (1997), p. 144-153; Idem, „Istoricul Zenovie Pâclișanu și lupta lui pentru drepturile naționale și religioase ale românilor – Pe baza unei corespondențe inedite”, în *Studii istorice. Omagiu Profesorului Camil Mureșanu la împlinirea vârstei de 70 de ani*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1998, p. 395-410.

³⁴ Fănică Niță, „Istoricul Zenovie Pâclișanu, colaborator la „Cultura creștină” (1911-1926). Contribuții privind istoria Bisericii Române Unite”, în *CCB*, V, 1-2 (2002), p. 189-199; Idem, „Istoricul Zenovie Pâclișanu, colaborator la „Cultura creștină (1936-1944). Preliminarii asupra Istoriei Bisericii Române Unite”, în *ibidem*, V, 3-4 (2002), p. 287-297. Cf. și Camil Mureșanu, „Unele frământări în Biserica Română Unită în anii Primului Război Mondial”, în *Studia t.gr.cat.v.*, XLIV, 1-2 (1999), p. 203-207.

³⁵ Claudiu Secașiu, „Istoricul Zenovie Pâclișanu în închisorile comuniste (1949-1953, 1957): documente inedite”, în *BCȘS*, 5 (1999), p. 221-234.

³⁶ Adela Herban, „Un istoric în slujba diplomației confesionale: Zenovie Pâclișanu (1886-1957)”, în *Sargetia*, XXX (2001-2002), p. 609-612.

³⁷ Zenovie Pâclișanu, *Biserica și românismul – Studiu istoric*. Ediție îngrijită de: Ioan Țimbuș, Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2005, 130 p. + [1] f. Cf. și opiniile noastre, în *AUA hist.*, 10/1 (2006), p. 307-310.

³⁸ Zenovie Pâclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*. Ediție îngrijită de Pr. Ioan Țimbuș, Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2006, 543 p. Un punct de vedere, într-o utilă „Buchbesprechung”, la Ernst Chr. Suttner, în *Ost&St*, 56, 2 (2007), p. 375-378. Cf. și Anca Câmpian – Remus

Comunicarea de față am conceput-o ca o justificată și necesară interogație asupra discursului istoric românesc actual, concretizat în tentativa de recuperare istoriografică postdecembristă. Cazul oferit cu generozitate de opera preotului greco-catolic și istoricului Zenovie Pâclișanu, la îndemâna indiscutabilului subtext, nu poate să excludă, în final, obținerea unei viziuni moderne, pragmatice și în spirit critic asupra istoriei Transilvaniei³⁹ – mai precis, în domeniul istoriei Bisericii Române Unite. Ductul istoric, care poartă pecetea unui înzestrat iscoditor al trecutului românilor ardeleni și nu numai, mai ales în veacurile XVII-XIX, trimite la universul preocupărilor de profil din perioada interbelică⁴⁰ dar și postbelică a României⁴¹.

Tabloul curicular asupra lui Zenovie Pâclișanu, discursul istoric structurat, pe baza unor investigații recente, în trei etape, și în limitele unui firesc relativism – Să nu uităm cele trei forme de stat (Monarhia Austro-Ungară, Regatul României Libere, România Democrat-Populară), sub care și-a conceput și redactat lucrările! – paleta recuperatoare istoriografică postdecembristă, pe care am propus-o mai sus, ne-a ajutat să schițăm profilul unui istoric român, credincios Bisericii Greco-Catolice și națiunii, demn și rațional, dar și devotat statului⁴², căruia i-a fost diplomat și funcționar conștincios. De aici până la sintagma „corectitudine istorică”⁴³ nu sunt decât câțiva pași, pe care am încercat să-i schițăm în comunicarea expusă în fața Dv.

Câmpeanu, „Perspectiva lui Zenovie Pâclișanu asupra începuturilor Unirii religioase a românilor ardeleni cu Biserica Romei”, în *AUA hist.*, 7 (2003), p. 359-363.

³⁹ Vezi sugestii la Dennis Deletant, „Interogând trecutul românesc”, în *AUA hist.*, 7 (2003), p. 365-370; Pompiliu Teodor, „Transilvania: Spre un discurs nou istoriografic”, în *Xenopoliana*, I, 1-4 (1993), p. 60-61.

⁴⁰ Al. Zub, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, Junimea, 1989; Ovidiu Pecican, „Identités et stratégies: historiens transylvains de l'entre deux-guerres (1918-1945)”, în *Trans R*, I, 1 (1992), p. 104-126.

⁴¹ Cf., între altele: Pompiliu Teodor, „Scena istoriografică română postbelică”, I-II, în *Apostrof*, Cluj-Napoca, I, 3-4, 5-7 (1990), p. 30, 35; Al. Zub, *Orizont închis. Istoriografia română sub comunism*, Iași, Institutul European, 2000; Andi Mihalache, *Istorie și practici discursive în România „democrat-populară”*, București, Albatros, 2003; Florin Müller, *Politică și istoriografie în România 1948-1964*, Cluj-Napoca, Nereamia Napocae, 2003 ș.a.

⁴² Cf. Ghitta, *Între oglinzi paralele: Zenovie Pâclișanu*, p. 255.

⁴³ Vezi inteligenta discuție la Jean Sévillia, *Corectitudinea istorică. Să punem capăt trecutului unic*. Traducere din franceză de Anca Dumitru, București, Humanitas, 2005.